

До разової спеціалізованої вченої ради

ДФ 127.081.2026

Одеського національного університету

імені І.І. Мечникова

В І Д Г У К

офіційного опонента Лютікова Павла Сергійовича на дисертаційну роботу Кулі Володимира Сергійовича «Принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом: зміст та особливості реалізації», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право»

Актуальність обраної теми. Не зважаючи на значну кількість наукових досліджень, які присвячені принципам адміністративного процесу та принципам адміністративного судочинства, представлена на розгляд науково-дослідна робота є вкрай актуальною для подальшого розвитку науки адміністративного права і процесу. Серед обставин, які свідчать про актуальність теми, можна виділити наступні.

По-перше, розвиток адміністративного права як галузі права та самостійний розвиток законодавства України про адміністративне судочинство вимагає прискіпливої уваги до проблем визначення системи принципів адміністративного права, яке поєднує в собі як галузь права матеріальні, процедурні та процесуальні норми. Сьогодні в науковій літературі розуміння цієї системи принципів звелось в основному до переліку засад функціонування суб'єктів публічного адміністрування, до яких, відповідно, адміністративні суди не мають відношення. Отже, є потреба або розробки цілісної системи принципів адміністративного права, яка б враховувала наявність в цій галузі права матеріальних, процедурних і

процесуальних норм, або ж чіткого науково-обґрунтованого розмежування принципів функціонування суб'єктів публічного адміністрування та принципів функціонування адміністративних судів.

По-друге, актуальність теми дослідження обумовлена тим, що принцип рівності має різні прояви не тільки у політичній, економічній, культурній, правовій та інших сферах суспільного життя, а й в різних сферах правового регулювання, наприклад, в адміністративному, трудовому, сімейному праві і інших галузях та правових інститутах права. Ця багатоаспектність принципу рівності проявляється і в адміністративному судочинстві, наприклад: а) акцентується увага не тільки на рівності перед законом, а й на рівності перед судом; б) принцип висуває різні вимоги до адміністративного суду та учасників адміністративного судочинства; в) на кожній із стадій адміністративного судочинства цей принцип має особливості реалізації.

По-третє, на практиці постійно виникають ситуації, які потребують правової оцінки і вирішення через призму розуміння принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом. Іноді це призводить до судових помилок і як результат – до порушення принципу справедливості.

Перелічені вище факти, з одного боку, свідчать про певні прогалини у теорії адміністративного права і процесу, а, з іншого, – про прогалини в адміністративному процесуальному законодавстві, яке закріплює порядок реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом.

Дисертаційне дослідження В. С. Кулі виконане на кафедрі адміністративного та господарського права Одеського національного університету імені І.І. Мечникова у відповідності з планом науково-дослідної роботи кафедри на 2023-2027 рр. «Дослідження євроінтеграційних шляхів розвитку публічного та приватного права України» (номер державної реєстрації 0123U102371).

Таким чином, дисертаційне дослідження В. С. Кулі є затребуваним як наукою адміністративного права і процесу, так і потребами правотворчої і правозастосовної діяльності.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Високий ступінь обґрунтованості результатів дослідження зумовлено досить раціональною та внутрішньо узгодженою структурою дисертації. Загальна структура роботи в цілому є логічною, послідовною, раціональною, обґрунтованою предметом, метою та завданнями дослідження, що дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені автором. Структурно дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується також критичним аналізом наявних літературних джерел з теорії держави і права, а також з адміністративного права і процесу.

Обґрунтованість теоретичних положень, рекомендацій щодо подальшого наукового розроблення теми, достовірність результатів дослідження забезпечено застосуванням сукупності філософських, загально та спеціально наукових методів, які використовуються в юридичних дослідженнях. Високий ступінь наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено використанням відповідних наукових методів – історико-правовий, порівняльно-правовий, логіко-семантичний, системний та структурно-функціональний методи дослідження. Все це дозволило здобувачеві сформулювати ряд важливих наукових положень, висновків та рекомендацій.

Зміст дисертації в цілому характеризується досить високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Чітко виражений теоретичний підхід, зокрема, вдало розроблені дефініції, класифікації і критерії дозволили автору аргументовано визначити власну позицію щодо багатьох дискусійних проблем науки адміністративного права і процесу.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Положення дисертації ґрунтуються на об'єктивних теоретичних дослідженнях, а висновки є достовірно обґрунтованими та базуються на теоретичних судженнях автора і матеріалах судової практики.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням, яке присвячене розкриттю змісту та особливостей реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом як елементу загальної системи принципів адміністративного права та процесу, системи правових гарантій адміністративного процесу та системи принципів адміністративного судочинства, розвитку загальної теорії адміністративного права та теорії адміністративного процесуального права, які стосуються принципів адміністративного судочинства, а також вдосконаленню на цій підставі норм адміністративного процесуального законодавства.

Дисертантом проаналізовано значний масив спеціальної наукової правової літератури, яка присвячена питанням визначення змісту та особливостей реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом.

Результати дисертаційного дослідження становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес і можуть бути використані: у навчальному процесі – під час підготовки навчальних та навчально-методичних матеріалів, а також під час проведення практичних занять із дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративне процесуальне право» та «Адміністративне судочинство»; у правотворчій діяльності – для вдосконалення норм КАС України з питань реалізації принципу рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом; у науково-дослідній сфері – для здійснення досліджень, які стосуються системи принципів адміністративного судочинства та особливостей їх реалізації; у правозастосовній діяльності – з метою вдосконалення адміністративного

правосуддя, яке базується на дотриманні принципів адміністративного судочинства.

Заслужують на увагу та підтримку наступні положення дисертації.

Зокрема заслуговують на увагу критичні зауваження здобувача щодо сучасної системи принципів адміністративного права. На думку дисертанта, сучасні уявлення про систему принципів адміністративного права, які представлені в наукових джерелах, є суперечливими, адже сформовані під впливом таких факторів як: предмет, мета і завдання дослідження; використання відповідної методології та категоріального апарату; розмаїття наукових підходів до визначення одного і того ж правового явища; вплив процесу євроінтеграції не тільки на зміст адміністративного законодавства, а й на світогляд науковців, що досліджують адміністративно-правові явища тощо (с. 93 дис.). В таких умовах, на думку здобувача, принцип рівності перед законом і судом перестає бути предметом дослідження на загальнотеоретичному адміністративно-правовому рівні та перетворюється в предмет дослідження, який викликає зацікавленість лише на рівні окремих підгалузей чи правових інститутів адміністративного права (наприклад, в сфері адміністративного судочинства, публічної служби, адміністративної процедури тощо).

В дисертації запропоновано авторське визначення принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом у широкому та вузькому значенні (с. 221 дис.). Так, у широкому розумінні досліджуваний принцип доцільно визначати як фундаментальну конституційно-процесуальну засаду адміністративного процесу, відповідно до якої всі його учасники однаково підпорядковуються вимогам закону, користуються гарантованим і недискримінаційним доступом до правосуддя, а держава і суд зобов'язані забезпечити не лише формальну, а й фактичну рівність процесуальних можливостей у публічно-правовому спорі. У такому значенні цей принцип охоплює не тільки заборону дискримінації чи привілеїв, а й необхідність застосування таких процесуальних механізмів, які здатні

компенсувати об'єктивну нерівність між приватною особою та суб'єктом владних повноважень. У вузькому розумінні принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом слід розуміти як імперативну процесуально-правову вимогу до суду та порядку здійснення адміністративного судочинства, за якою кожному учасникові справи гарантується рівний процесуальний статус, однакові можливості реалізації процесуальних прав і виконання процесуальних обов'язків, право бути вислуханим, подавати докази, брати участь у їх дослідженні, заявляти клопотання, висловлювати заперечення та спростовувати доводи іншої сторони в умовах, що не ставлять його у завідомо менш сприятливе становище порівняно з процесуальним опонентом.

Слушною є думка здобувача, що принцип рівності в адміністративному праві в залежності від виду правового регулювання може мати декілька рівнів (с. 94 дис.): 1) загальний (принцип рівності перед законом як загальний адміністративно-правовий принцип, який є складовою принципу верховенства права); 2) процедурно-правовий (принцип рівності перед законом і суб'єктом публічного адміністрування, який розглядає справу в межах адміністративної процедури); 3) процесуально-правовий (принцип рівності учасників адміністративного процесу перед законом і судом, який розглядає публічно-правовий спір в межах адміністративного судочинства).

Слід погодитись з думками автора в тому, що в історії розвитку адміністративно-правових досліджень принципу рівності можна виділити декілька етапів, що характеризуються своїми особливостями. Так, дисертант доводить думку, що в історії розвитку адміністративно-правових досліджень принципу рівності слід виділити три етапи: перший (від 1991 по 2008 роки) характеризується тим, що принцип рівності не був предметом досліджень в адміністративному праві на рівні монографічних та дисертаційних праць, що було обумовлено уповільненим процесом реформування адміністративного права та повільним розвитком матеріального, процедурного і процесуального законодавства в Україні; другий (від 2009 по 2013 роки) відзначився тим, що

адміністративісти більш предметно почали досліджувати принципи, що закріплюються нормами адміністративного права, та особливості їх реалізації, втім не було представлено комплексних досліджень, присвячених принципу рівності та його проявам у адміністративних правовідносинах; третій (з 2014 року по сьогодні) характеризується тим, що почали формуватися окремі напрями адміністративно-правових досліджень, які пов'язані із особливостями реалізації принципу рівності у окремих сферах адміністративних правовідносин (серед яких виділився і напрям, пов'язаний із дослідженням принципу рівності в адміністративному судочинстві), але вони поки що не отримали належного оформлення у вигляді комплексних досліджень (с. 230-231 дис.).

Здобувач переконливо доводить, що принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом має розглядатися не лише як загально-правова декларація про однаковість правового статусу учасників судового провадження, а як одна з базових конституційно-процесуальних засад адміністративного судочинства, що визначає зміст, спрямованість та функціональне призначення всієї процесуальної форми розгляду публічно-правового спору. Його сутність, як стверджує дисертант, полягає у забезпеченні такого правового режиму, відповідно до якого учасники адміністративного процесу перебувають під однаковою дією закону, не зазнають дискримінації, необґрунтованих привілеїв чи невинуватених обмежень, а також мають реальні процесуальні можливості для захисту своїх прав, свобод та законних інтересів (с. 233 дис.).

У результаті проведеного дисертаційного дослідження автором сформульовано ряд інших висновків, які мають наукову новизну та спрямовані на вдосконалення теорії і практики адміністративного права та процесу щодо забезпечення реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом.

Таким чином, дисертація носить завершений характер, мета дослідження досягнута, а завдання роботи виконані.

Зауваження до дисертаційного дослідження. В цілому високо оцінюючи зміст дисертаційного дослідження, слід відмітити низку зауважень та недоліків.

1. Конституція України визначає рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом як одну із засад судочинства, обмежуючи таким чином сферу використання даної засади на практиці. Здобувач же намагається розглядати дану засаду судочинства в загальній системі принципів адміністративного права і процесу, що значно розширило предмет його дослідження.

Хотілося б від здобувача почути додаткову аргументацію щодо використаного ним в дисертації методологічного підходу.

2. Спірним вважаємо твердження здобувача, яке він запропонував на сторінці 231 дисертації, що «теорія адміністративного права та процесу, пройшовши у своєму історичному розвитку декілька етапів визначення і обґрунтування змісту адміністративного процесу, повернулася до вихідного та традиційного в загальній теорії права визначення юридичного процесу як діяльності суду з розгляду і вирішення правових конфліктів у порядку, передбаченому процесуальним законодавством». В Україні існують наукові школи, які і сьогодні є прибічниками широкого трактування адміністративного процесу, змістом якого охоплюються не тільки діяльність адміністративного суду з розгляду і вирішення публічно-правових спорів, а й діяльність адміністративних органів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ.

3. Стаття 5 КАС України закріплює, що до адміністративного суду мають право звертатися суб'єкти владних повноважень у випадках, визначених Конституцією та законами України. У зв'язку із цим, до здобувача виникає питання – Які особливості правового становища суб'єкта владних повноважень в адміністративному судочинстві свідчать про спрямованість КАС України на компенсацію фактичної нерівності між

приватною особою та суб'єктом владних повноважень у публічно-правовому спорі?

4. Принцип рівності і принцип недискримінації є фундаментальними складовими верховенства права. Здобувач згадує про принцип недискримінації як про один із принципів адміністративного судочинства, який виділяється в наукових джерелах, втім не пропонує співвідношення цих принципів в межах адміністративного судочинства. Хотілося б під час офіційного захисту дисертації почути від здобувача його позицію щодо співвідношення в адміністративному судочинстві принципу рівності та принципу недискримінації.

5. В розділі 3 дисертації здобувач для обґрунтування своїх висновків і пропозицій звертається до міжнародного досвіду та досвіду країн світу, наприклад, розкриваючи особливості європейського підходу до розуміння принципу рівності всіх учасників адміністративного судочинства перед законом і судом (с. 158-163 дис.). Втім, враховуючи, по-перше, євроінтеграційні прагнення України, а, по-друге, реальні кроки нашої держави щодо виваженої адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу, бажано було б в дисертації окремим підрозділом визначити особливості правового закріплення і реалізації в країнах Європейського Союзу такої засади судочинства як принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом.

Вказані недоліки не впливають на загалом позитивну оцінку дисертації.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам МОН України. Зміст дисертаційної роботи висвітлений достатньо повно, виклад запропонованих в роботі положень базується на ґрунтовному опрацюванні літературних джерел з проблематики дисертаційного дослідження. Автор сформулював висновки, які здатні стати значним внеском у розвиток вітчизняної науки адміністративного права і процесу. В цілому дисертація В. С. Кулі є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке містить висновки і пропозиції, що є корисними для

розвитку теорії адміністративного права і процесу та практики адміністративного судочинства.

Слід зазначити, що дисертація «Принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом: зміст та особливості реалізації» є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, а її автор – Куля Володимир Сергійович, заслуговує на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» і за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор, професор

кафедри публічного та приватного права

Університету митної справи та фінансів

Павло ЛЮТІКОВ